

**TARKIBIY VA FUNKTSIONAL MODELNI ISHLAB CHIQISHDA TURISTIK FAOLIYAT
XAVFSIZLIGINING KOMPLEKS KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH ZARURATI****Abdullayev Rustamjon Abduvaliyevich**

Qo‘qon Davlat pedagogika instituti

Annatsiya. Maqolada Kompetentsiyalarni shakllantirish modeli umumta‘lim muassasalarida, jismoniy tarbiya darslarida turistik faoliyat vositalarining kengayishi, shuningdek, rekreatsion yo‘nalishdagi turistik tadbirlar, ekskursiya faoliyati, animatsiyalarning sezilarli darajada ko‘payishi munosabati bilan yangilanishi haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Kompetensiya, shakllantirish, jismoniy tarbiya darslari, turistik faoliyat, ekskursiya faoliyati, animatsiyalar.

Pedagogik model deganda o‘quv jarayonini amalga oshirishning o‘ziga xos tipologik takrorlanadigan usulining tuzilishi va funktsiyalarini almashtiradigan va aks ettiradigan aqliy tasvir tushuniladi. Pedagogik tadqiqotlarda modellashtirish masalalari Yu. A. Konarjevskiy (1996) ishlarida yoritiladi. Pedagogik modelning kontseptual qurilishida biz M. M. Baxtin (2010), V. P. Bospalko (1996), M. S. Kagan (1996), L. S. Vigotskiy (2004), S. L. Rubinshteynlarning (1991) psixologik va pedagogik asarlarini o‘rgandik. V. M. Monaxov (2000) pedagogik tizim, ta‘limni boshqarish tizimi, uslubiy ta‘minot tizimini; o‘quv jarayoni loyihasini pedagogik dizayn natijalari deb hisoblaydi.

Tarkibiy va funktsional modelni ishlab chiqish, turistik faoliyat xavfsizligining kompleks kompetentsiyalarini shakllantirish zarurati, bugungi kunda fanlararo aloqalarni, tayyorgarlikning tarkibiy qismlari va mazmunini ta‘minlash, turistik kompetentsiyalarni ishlab chiqishda nazorat qilish, rekreatsion yo‘nalish, xavfsizlik kompetentsiyalari, birinchi yordam ko‘rsatish va tabiiy muhitda omon qolish tizimi mukammal emasligi bilan bog‘liq. Bugungi kunda faqat quyidagi "hayot faoliyati xavfsizligi", "jismoniy tarbiya va sport faoliyatining gigienik asoslari", "sport va sog‘lomashtirish turizmini o‘qitish nazariyasi va metodikasi", "bolalar sog‘lomashtirish oromgohlarida jismoniy tarbiya", "jismoniy tarbiya va sport tadbirlarini tashkil etish", "fitness" kabi fanlar majburiydir.

Biz ishlab chiqqan tarkibiy va funktsional model quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- turizm bo‘yicha loyiha faoliyati, keys usuli, individual ta‘lim yo‘nalishi, turistik ko‘nikmalar, boshpanalarni o‘rnatish usullari, suv xavfsizligi qoidalari, qoyaga chiqish sport zali, velosiped safari, dars, yig‘ilish shaklida o‘zini takomillashtirish va o‘z-o‘zini tarbiyalash ko‘rinishidagi umumiy madaniy kompetentsiyalar.;
- shaxsiy fazilatlarni shakllantirishning umumiy kasbiy kompetentsiyalar (bag‘rikenglik, mas‘uliyat, intizom, mehnatsevarlik, aloqa, tashkiliy qobiliyat, nizolarda o‘zini tutish); kasbiy faoliyat jarayonida xavfsizlik talablariga rioya etilishini ta‘minlash, jarohatlarning oldini olish, birinchi yordam ko‘rsatish qobiliyati (biznes o‘yinlari ko‘rinishidagi amaliy ko‘nikmalar, harakatlarni algoritmlash, muammoli o‘qitish usuli, kichik guruhlarda ishlash, munozara);
- har xil turdagi tashkilotlarda turistik tadbirlar bo‘yicha kasbiy kompetentsiyalar (darslarning asosiy shakli - amaliy va seminar mashg‘ulotlari, GPS-navigatsiya xaritalari, maktab

o‘quvchilari, talabalar uchun "arqon kurslari" dan foydalanish; ekstremalsafarlar ishlab chiqish, dam olish kunlari yurish loyihasi, xavfsizlik qoidalarini algoritmlash bilan to‘siqli yo‘lak ni o‘rnatish).

Model quyidagi tamoyillarga asoslanadi: 1) fanlararo ("hayot xavfsizligi", "jismoniy tarbiya va sport faoliyatining gigienik asoslari", "jismoniy tarbiya va sport akmeologiyasi", "jismoniy tarbiya va sport nazariyasi va metodikasi", "pedagogika", "jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi" va boshqalar); 2) antropogen va texnogen omillar, ekologik bilimlar, lagerni to‘g‘ri tashkil etish ko‘nikmalari, tabiatga insoniy munosabat, o‘simlik va hayvonot dunyosini saqlash ko‘nimalarida ifoda etilgan tabiiy muvofiqlik; 3) tabiiy sharoitlarni vizualizatsiya qilish, navigatsiya xaritalari, sayyohlik masofalarini amaliy belgilash, to‘xtash joyi, piyoda yurish, marshrutni vizual namoyish qilish bilan pedagogik xavfsizlik muammolarini hal qilish ko‘rinishidagi ko‘rgazmalilik tamoyili; 4) har bir fan va modul uchun kompetentsiyalarni, 1 dan 4-kursgacha bo‘lgan shakllanish mezonlari va darajalarini ajratib turadigan o‘quv jarayonining kompetentsiyaga asoslangan mazmuni printsipli, buning uchun biz fanlar talablariga javob beradigan kompetentsiyalarni shakllantirishning 10 mezonini ishlab chiqdik; 5) turistik tayyorgarlik vositalari, antropogen omillarni hisobga olish, o‘qitish usullari, yakka holda bo‘lgan guruhdagi o‘zaro munosabatlarni yaxshilash uchun pedagogik usullarni tanlashda, shuningdek interaktiv ekskursiyalar, vaziyatli vazifalar vositalarini tanlashda kasbiy maqsadga muvofiqlik tamoyili.

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv turizm sohasida kasbiy tayyorgarlikning kutilayotgan natijasini bashorat qildi; "bilish", "bilish", "egalik qilish" uchun zarur mezonlarni belgilab berdi; simulyatsiya qilingan o‘yin va simulyatsiya qilinmagan o‘yin texnologiyalari, dizayn faoliyati, muallifning tabiiy muhitda omon qolish texnologiyalari va boshqalarni hisobga olgan holda kompetentsiyalarni shakllantirishning an‘anaviy va innovatsion texnologiyalarini aniqladi.

Tadqiqot sayyohlik faoliyati xavfsizligi kompetentsiyalarini shakllantiradigan fanlarni va ular bilan yaqin aloqada bo‘lgan fanlarni aniqlashga imkon berdi. "Hayot faoliyati xavfsizligi" o‘quv intizomini o‘zlashtirishdan maqsad inson, jamiyat, davlat, jahon hamjamiyatini zamonaviy xavfli omillar majmuasidan himoya qilish asoslarini biladigan va ushbu bilimlarni amalda qo‘llay oladigan jahon dinamikasi tendentsiyalarini ifodalovchi xavfsiz turdagi shaxsni shakllantirishdir; fuqarolik, vatanparvarlik, o‘zi, jamiyat va tabiat oldidagi javobgarlikni tarbiyalashdir. Fanning vazifalari zamonaviy hayotda, tabiiy, texnogen va ijtimoiy xarakterdagi xavfli va favqulodda vaziyatlarda odamga tahdid soladigan xavf-xatarlar bilan tanishish; fuqaro muhofazasi sharoitida xavfli favqulodda vaziyatlarda shaxs va jamiyatga etkazilishi mumkin bo‘lgan zararni minimallashtirishga imkon beradigan himoya usullari va usullari to‘g‘risida bilimlarni shakllantirish; zamonaviy xavfsizlik muammolari kompleksi to‘g‘risida bilim asoslarini shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

Bizning tadqiqotimiz ushbu bilim va ko‘nikmalarni jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining tor profilli kasbiy faoliyatiga, suv muhitining amaliy faoliyatiga, o‘rmon zonasida, qoyaga chiqish devori sharoitida va jismoniy tarbiya darsiga yaqinlashtirishga harakat qildik.

Turizm faoliyati xavfsizligi kompetentsiyalarini shakllantirish darajasi - bu aholining turli toifalari uchun turistik tadbirlarni tayyorlashda shaxsiy fazilatlar, nostandart vaziyatlarda harakat qilish, tabiiy muhitda xavfsizlikni ta‘minlash, har xil turdagi tashkilotlarda dam olish va sport

turistik faoliyatini tashkil etish, turli xil xavf-geofaktorlarni hisobga olgan holda tabiiy muhitda omon qolish ko‘nikmalariga ega bo‘lish kabi bilim, ko‘nikma va ko‘nikmalarning ajralmas xususiyatidir

Xulosa: Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchi sport va sog‘lomashtirish turizmining professional terminologiyasi va asosiy jihozlari, nazariyasi va metodologiyasini bilishi kerak; sport va sog‘lomashtirish turizmi elementlari bilan jismoniy tarbiya darsini o‘tkazish metodikasi; sayyohlik marshrutini tuzish asoslari; qoyaga chiqish devorida, suvda, velosipedda va piyoda, dam olish kunlari piyoda ishlashning xavfsizlik qoidalari; shuningdek, atrof-muhit omillarini, turistik to‘siqli yo‘lak ning asoslarini bilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tolipova, O. I. "DEVELOPING STUDENT CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.06 (2022): 58-61.*
2. Botirova, M., S. Mirxayitova, and O. Tolipova. "PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVENESS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION ORGANIZATIONS."
3. Ikromovna, Tolipova Ozoda. "Formation of creativity characteristics in students of higher education organization based on CTEAM educational technology design method." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 348-351.*
4. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]
5. Abduvalievich, Abdullaev Rustamjon. "NECESSARY FORMATION OF COMPLEX COMPETENCE SAFETY OF TOURIST SERVICES DURING THE DEVELOPMENT OF A STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL." *Science and Innovation 2.2 (2023): 261-264.*
6. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]
7. Abdullaev, R. "BASES OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL SUPPORT OF THE PROCESS OF FORMATION OF SPECIAL TOURIST KNOWLEDGE, ABILITIES AND SKILLS." *Science and innovation 2.B3 (2023): 122-123.*
8. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]
9. Abdullayev, Rustam. "The Process Of Quality Education-As A Mechanical Combination Of Teaching And Learning Processes." *Procedia of Social Sciences and Humanities 4 (2022): 57-59.*
10. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48] Abdullayev, Rustam. "INDICATORS OF CRITERIA FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF FORENSIC SUPPORT FOR THE INSPECTION OF THE SCENE." *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ. 2022.*
11. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]
12. Abduvaliyevich, Abdullayev Rustamjon. "TURIZM VA UNING XAVFSIZLIGI SOHASIDA UMUMIY MADANIY, UMUMIY KASBIY VA KASBIY KOMPETENTSIYALARNI

SHAKLLANTIRISHDA O‘QITISH YONDASHUVLARINING TAVSIFI." INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION 2.14 (2023): 343-348.

13. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]

14. Абдуллаев, Рустам Абдувалиевич. "Таълим Тизимида Инновацион Технологиялардан Фойдаланишнинг Аҳамияти." Miasto Przyszłości 29 (2022): 338-340.

15. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]

16. Абдуллаев, Рустам Абдувалиевич. "Ҳозирги Давр Ёшлар Тарбиясига Инновацион Ёндошув." Miasto Przyszłości 29 (2022): 351-354.

17. Rustam Abdullaev, [11.03.2024 10:48]

18. Abduvaliyevich, Abdullayev Rustamjon. "SPORT VA SOG‘LOMLASHTIRISH TURIZM MISOLIDA." INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM 3.27 (2023): 534-540.